

SERGEJ VALIJEV

Čas upanja: Nekaj misli ob drami Zorka Simčiča *Tako dolgi mesec avgust*

"Kaj je torej čas? To vem, če me nihče ne vpraša. Če pa želim to pojasniti nekomu, ki me sprašuje, ne vem." Znamenita misel sv. Avgušтина iz enajste knjige njegovih *Izpovedi* postavlja pred nas težavnost opredelitve časa. Vsi čutimo njegov nezadržni tok, a nihče ga ne more zgrabiti. Vsi plavamo v njem kot v Heraklitovi reki, a vendar ne uspemo zlesti na breg, da bi z negibne točke opazovali to mogočno premikanje. Vsi mislimo, da vemo, kaj je čas, dokler se čas sam ne zgodi na nas in razkrije naše nevednosti. Čas se izkaže kot skrivnost, ki je tesno povezana s skrivnostjo našega bivanja nasploh. Kje je čas? Nekje zunaj nas ali v nas samih? In kaj ostane od tako samoumevne razdelitve časa na preteklost, sedanjost in prihodnost, ko se začnemo globlje spraševati o tem? Kaj je *zdaj*, ki določa sedanjost, v katerem "*zdaj*" zgrabim resnični *zdaj*? Ko stegnem roko in že mislim, da ga držim v pesti, mi *zdaj* kot pesek med prsti spolzi v velikansko sipino preteklega ... In preteklo? Je res tako preteklo, kot se zdi? Je preteklo tudi že *odteklo*? Toda kaj bi bil ton v skladbi brez predhodnega? Ali ne bi bil izgubljen v praznini kot klic brez odmeva, glas neznatnejši od neznatnosti? Vsak ton potrebuje preteklega, ki ga vodi kot starejši brat mlajšega v valovanju etra, in vsak ton se daruje prihodnjemu, ki še nebogljen prihaja za njim in kateremu se ves daruje. V nedeljivi celoti preteklega, sedanjega in prihodnjega tona, ki jo iz klavirja izvablja pianistova roka, je porojen smisel skladbe.

Ao času ne bi govoril zgolj na ravni teorije, ki predmet vedno preučuje od zunaj. Da bi začutili čas v njegovem mogočnem bitju, se moramo podati na sled človekove bivanjske drame. Čas ni nekaj, kar bi bilo šele naknadno povezano z našim življenjem. Čas se nahaja v samem temelju našega življenja, naše življenje se *daje* kot čas, kjer je popolna delitev na preteklost, sedanjost in prihodnost nemogoča. Kdor bi to trdil, bi obenem zanimal

vso moč spomina in pričakovanja, s katerima preteklost in prihodnost obarvata, to je, določata našo sedanjost. In svoboda, bistveni trenutek našega *zdaj*, je usmerjena onkraj sedanjosti. Seveda deluje v sedanjosti, a z ozirom na prihodnost, z ozirom na to, kar želimo doseči ali postati. Prav tako pa želje o prihodnjem spet sodoloča naša preteklost.

O bivanjski drami človeka, ki je drama njegovega časa, časa, ki je on sam, bi želel

razmišljati ob drami Zorka Simčiča *Tako dolgi mesec avgust*. Ta nam ponuja sijajno izhodišče, da razmislimo o človeku, razpetem med krivdo in odpuščanjem, samovoljo in darovanjsko ljubeznijo, med red in paradoks. Spodnje vrstice ne želijo biti literarno-teoretična ali literarno-zgodovinska razprava. Moje pisanje ne želi biti togo opredeljevanje in iskanje "prave" interpretacije. To do neke mere onemogoča že avtor sam, ki je ustvaril delo, odprto za takšne ali drugačne razlage. Želim podati svoj pogled na dramo, želim zapisati misli, ki so se mi porodile ob doživljanju zgodbe, želim odpreti obzorje nekega dogodka, v katerem se kaže dogajanje življenja samega. In dogodek, ki mora priti ob koncu drame, da razreši avgustovsko napetost, ki je napetost preteklosti krivde in prihodnosti brez smisla, ne predstavlja konca, ampak začetek. Ko Antek sam odide s posestva, se drama ne zaključi, ampak se prevesi v čas upanja, upanja, ki ga sam izrazi z besedami: "Ne vem, ali bom kdaj nadaljeval svojo pot, ampak najprej naj me Previdnost na novo tke ... drugače stke ..."¹

TAKO DOLGI MESEC AVGUST

Dramska zgodba je postavljena v okolje, kjer po starem verovanju v avgustu delujejo zemeljski duhovi s svojimi uroki. Proti tem se, večinoma Indijanci in mestici, a včasih tudi ostali, branijo s tanko volneno vrstico, ki se imenuje *yok*. Toda tega, kar kot strašno breme leži nad hišo veleposestnika don Pedra, se ne da obraniti s tem ali z onim predmetom. Uroki, ki bdijo nad njo, ne prihajajo od zemeljskih duhov, ampak iz razžalitve človeškega duha, iz preteklosti, zaznamovane z zamaščeno krivdo. Preteklost pa ni nekaj zunanega, od nas neodvisnega in za naše življenje nepomembnega. O njej ne moremo govoriti, kot da vanjo nismo bili sami vpleteni. Naša preteklost je použita v naši sedanosti. Kar grozi tu, se nahaja v človeku samem in mu kot demon sledi iz dneva v dan na njegovih poteh. Zdi se, kot da se strašna

krivda don Pedra in njegovega očeta navzven kaže kot smrad, ki ga veter prinaša iznad močvirja in klavnice. Sedanost, ta zlohotna avgustovska sedanost, ne obsega zgolj tistih dveh dni, kolikor traja dramsko dogajanje. Ta sedanost se je začela mnogo prej in se steguje daleč naprej v prihodnost. Preteklo ni nikdar zares odteklo in prihodnje je že v prirodu. Prihodnost je prihod nekoga, ki ga še ni. A vendar bližajoči se prihod vedno zaznamuje sedanost. Naj čakamo prijatelja ali sovražnika, naj pričakujemo prihajajočega z radostjo ali s strahom – prihodnost vedno obarva sedanost v barvah prihajajočega. Prihodnje določa ravnanje v sedanosti in osvetljuje preteklost v določeni luči, preteklost sodoloča to, kar želimo v prihodnosti doseči, in vse to se v sedanosti, v neoprijemljivem trenutku svobode, spaja v eno samo, nedeljivo celoto. V spominu živimo preteklost, ki je več ni, in v pričakovanju prihodnost, ki je še ni.

Sedanost don Pedrove družine, njen resnični dolgi avgust, se je začela tedaj, ko sta don Pedro in njegov oče s krivdo zaznamovala prihodnost rodu. Poti nazaj več ni, zgodovina je že ustvarjena v neobvladljivi moči človeške svobode. In koprena skeleče krivde, ki je tedaj padla na rod, mora pasti z njegovega obličja. Nekje daleč nezadržno bije ura, ki bo krivdo, spomin na tisti dogodek, o katerem vsi vse vedo, a kljub temu ali ravno zaradi tega o njem trmasto molčijo, spravila pod sijočo dnevno luč. Tesnobni avgust bo nad posestvom vztrajal toliko časa, dokler nek nov *dogodek* ne bo razvezal bremena prejšnjega. Krivda poziva svobodo, naj vzpostavi novo zgodovino. Pod njeno težo se upogibajo najtrdnjejši, kajti od te notranje drame, ki bo porodila dejanje, je odvisna prihodnost celotnega rodu. Svoboda je pozvana, da reši družino utesnjujočih avgustovskih spon. A vendar, je sposobna to storiti sama? Je sposobna resnično prevzeti vse preteklo nase in v odločilnem *zdaj* ustvariti novo zgodovino? Se ne bo svoboda v želji, da razreši utesnjujočo napetost, sprevrgla v samovoljo in prenesla zlo naprej, na naslednje generacije nesrečnega rodu?

Don Pedrova pretekla krivda se v zadnjih avgustovskih urah z vso silo vrača nadenj. Preteklo, ki se je zaman želelo skriti v neizrečenem, zabrisanem in odrinjenem spominu na dogodek, ki je kot *tisto* postal javna skrivnost, se razkrije kot do bolečine prisotna sedanjost. Otroka, ki sta bila oba rojena iz greha, zakonski sin Gori, ki se je ravnokar vrnil s študija v Angliji, in nezakonski sin Antek, ki je pred kratkim postal duhovnik, se v teh dneh zopet srečata na posestvu. V tem času pa ozračje s strahom še dodatno napolnjuje vest, da je iz zaporu pobegnil Kali, nekdanji delavec v don Pedrovi klavnici, ki naj bi bil že na poti, da se maščuje svojemu nekdanjemu delodajalcu zaradi njegovega nepoštenega ravnanja v preteklosti. V tem napetem ozračju, v katerem tesnobe ne zbuja zgolj sedanjost, ampak hkrati z njo tudi preteklost in prihodnost, to je resnica človeške eksistence kot take, se imata torej ponovno sniti polbrata.

LJUBEZEN IN ZGODOVINA

Gori skrivaj zaupa polbratu Antku svojo idejo o tem, da je treba ponovno vzpostaviti uničeni red. Krivda njunega očeta, kakor tudi deda in njegove mame, je podrla harmonijo in sedaj je na njem, da jo ponovno zgradi. Če je svoboda, ki je porodila njihova dejanja, tedaj redu škodovala, se zdaj v njem, v Goriju, podreja višjemu cilju, kar jo lahko edino osmisli. In osmisliti svobodo pomeni tu osmisliti lastno bivanje. Ta višji cilj je ponovna vzpostavitev reda, za kar morajo oni, ki so ga podrl, plačati s smrtjo. Gori si dedovo smrt takoj po svojem prihodu iz Evrope razlaga kot ugodno znamenje usode, ki ga potrjuje v njegovi nalogi. Usoda ne bo pustila na cedilu tistih, ki jih je za svoje najvišje poslanstvo izvolila sama. Pomagala mu bo, da do konca izpolni, kar si je zadal, kajti njegova naloga je njen ukaz, ki se po nujnosti mora izpolniti.

Pretreseni Antek skuša v slutnji bližajoče se tragedije zaman odvrniti svojega polbrata od zavržnih dejanj. A Gori, ki se ves predaja

revolucionarnemu ognju, ga ne posluša in se mu celo zahvaljuje, da mu je nekoč razodel veliko skrivnost reda. Tedaj se Antek osupel zave, da je k temu, kar se sedaj dogaja pred njegovimi očmi, sam nehotе pripomogel. Toda kar je pognalo korenine, je bistveno drugačno od tega, kar je sejal. Kako strašne se morajo Antku zdeti besede, ki jih izreče Gori: "Ti si mi odprl oči, ja, Antek ... Red ... in torej uničiti vse, ki rušijo red. Storiti vse, da bo zadoščeno za krivice, da se bo izkazala pravica. Ali ni to volja tistega, ki je ustvaril red. Ali pa misliš, da je tvoj Bog – absurd? Zdaj šele vidim: "Ne more biti láhko živeti pod težo nekega boga, ampak življenje ima vsaj smisel..."² Antek je seveda Goriju "red" razlagal drugače, kot si ga ta sedaj predstavlja. Zanj je red stvar nebesnega Urejevalca, ki "postavlja stvari v ravnovesje". Ni na nas, da bi postavljali red, temveč se red sam razkriva kot že dan po določenih dogodkih, ki se nam pripetijo. Nimamo pravice v svoje roke vzeti maščevanja, ki pripada edinole Njemu. A vendar to ne pomeni čiste pasivnosti, ampak to, da se odpiramo temu presežnemu redu tako, da začnemo spreminjati sami sebe, namesto da bi hoteli spremeniti druge. Če je Antkov Bog večno Drugi, ki v svoji neskončni ljubezni naklanja znamenja potrpežljivim vernikom, je Gorijev bog nesrečna preslikava lastnih želja, porojena iz samovolje.

Toda Gorija to ne ustavi, saj se še naprej trdno čuti poklicanega, da ponovno vzpostavi red. Gori in Antek, polbrata, a tako različna med seboj. Oba bistveno določa zavest o krivdi don Pedra, njunega očeta, a imata vendar tako drugačen odnos do nje. Če prvi živi za maščevanje, je drugi odpustil in se želi darovati za druge. A kako različno je bilo njuno odraščanje! Gori je bil doma vedno v nadlogo, nikdar ni občutil ljubezni svojih staršev, medtem ko se je Antkova mama vsa žrtvovala za svojega sina. Antek je imel prav v svoji mami odločilni zgled nesebične, darovanske ljubezni. Gori pa, nasprotno, tega od doma, kjer je živel v okolju medsebojne nenaklonjenosti, ni poznal. Antek je

spravljen z zgodovino, kar pomeni, da je v njej prepoznal dih milosti, ki osmišlja njegovo bivanje kljub zavržnim dejanjem njegovega očeta. Žrtve njegove mame so spremenile tok zgodovine, vzpostavile so novo, drugačno, odrešeno zgodovino. Njena ljubezen je bila Antku hkrati zgled, kakšen si želi postati – želi ljubiti kot ona. In ta prihodnji, morda celo nedosegljivi cilj, že spreminja sedanjost. Vsa Antkova sedanjost je obrnjena proti temu cilju in vsa preteklost použita v temeljnem pozivu k ljubezni. Nič, kar se je zgodilo, ne more ustaviti njene vseomočnosti. Šele tu dobijo njegove besede o maščevanju in redu, s katerimi je hotel odvrniti Gorijo od usodnih dejanj, svoj smisel. Ni mu namreč treba preliti krvi, da bi ponovno vzpostavil izgubljeni red. Ljubiti mora, kajti samo tako se ta pradačni in skrivnostni red vedno znova rodi. V tem skrivnostnem redu je použita vsa preteklost, a vendar sam ni nekaj preteklega. Je večno novi zdaj, odrešujoči zdaj, ki je vedno v priходу, da prežari vsako človeško bitje v njegovi edinstvenosti. A ta red je daleč od predstav o hladni harmoniji, kot si jo predstavlja Gori. Ta red je pravzaprav že nekaj onkraj reda. To je skrivnost ljubezni.

PARADOKS

Le nekaj minut avgusta je še preostalo, ko se na posestvu pojavi Kali. V svoji revolucionarni logiki je podoben Goriju. Meni, da je poklican, da tudi z nasiljem spremeni sedanje stanje, prežeto s preteklo krivdo. Ko plane nad zbrane, postavi don Pedru ultimatum: preživel bo, če sam ubije svojega sina Gorija. Tu drama doseže svoj vrhunec, avgustovska ura bije s skrajno težkimi udarci in zatohli močvirski zrak ni še nikoli tako pritiskal k tlom. Usodna krivda, ki je zaznamovala preteklost, se tu spreminja v krvavo sedanjost. Tu postane jasno, kako zelo se je motil, kdor je preteklo enačil z ne več obstoječim. Don Pedro stopi h Goriju in obema je jasno, da se sovražita. Stojita drug poleg drugega, medtem ko prisostvujemo nezaslišani drami človeške svobode. A

vendar se naposled don Pedro obrne stran. Ne bo kriv še ene smrti, raje naj umre sam. Tu smo že pred prvim paradoksom, ko se oče žrtvuje za sinovo življenje, čeprav do njega nikdar ni čutil očetovske ljubezni. Temu paradoksu bo zdaj zdaj sledil še drugi. Kali pomeri in sproži kroglo proti don Pedru ... in tedaj se zgodi nekaj povsem nepričakovanega. Gori, ki je še do nedavnega oznanjal svoj načrt o ponovni vzpostavitvi reda, porušenega zaradi očetove krivde, reši don Pedra, človeka, ki ga njegova hladna harmonija nikakor ne more trpeti. V teh ključnih trenutkih Gori spremeni svoje temeljno razumevanje sveta. In razumeti svet drugače pomeni tu živeti drugače. Namesto, da bi očeta žrtvoval na oltarju samovoljno izbranega reda, žrtvuje samega sebe za njegovo življenje. V tem nerazumljivem dogodku, v tem paradoksu, je použita vsa preteklost. V tem skoku, ki je očeta rešil smrtne krogle, se je Gori spraval s svojo preteklostjo. Tu prisostvujemo odrešenju, ki je prežarilo vso njegovo osebno zgodovino.

V teh trenutkih neposredne bližine smrti Gori odloži svoje iluzije o občem redu, ki naj bi mu nalagal dolžnost, da ga ponovno vzpostavi. Samovolja se umakne darovanjski ljubezni. Samovolja namreč lahko obstaja le tam, kjer manjka temeljno soočenje z omejenostjo, končnostjo, ne-absolutnostjo lastnega življenja. Samovolja pomeni v bistvu zanikanje lastne umrljivosti. Zavest o smrti kot o zadnjem horizontu človeške biti pa z glasom, ki ga ni moč preslišati, poziva k osvoboditvi od nje. Smrt pomeni neko nedoločljivo, a gotovo prihodnost. Je nekaj najoddaljenejšega, a hkrati najbližjega. Tako medel je njen obris v daljavi, a hkrati tako jasna naša podoba o njej. To je prihodnost, ki je še ni, a ki je hkrati že v priходу. Smrt je skrajna prihodnost človeškega bitja in zavest o tem, da bo umrl, je temelj zgodovinskosti njegovega obstoja. Smrt je tista prihodnost, ki šele omogoča vsako drugo prihodnost. V zavesti o smrti razširi človek svoj pogled onkraj meja utesnjujoče sedanjosti, saj *Memento mori*

kliče s tihim, a razločnim glasom k pristnemu bivanju, ki ni omejeno zgolj na tukaj in zdaj.

Zavest o končnosti našega življenja nas poziva k temu, da se podamo na pot iskanja odgovora, zakaj smo, ko nas lahko tudi ne bi bilo. Na vprašanje po smislu biti, na to temeljno metafizično vprašanje, ne moremo več preprosto odgovoriti s samovoljnimi iluzijami o ponovni vzpostavitvi reda. Preveč glasna je zavest o lastni umrljivosti, da bi jo mogel preglasiti divji krik revolucije. Zdi se, da sta don Pedro in Gori v teh zadnjih avgustovskih minutah spoznala to poslednjo in zato prvo omejenost človeškega bitja, ki jo morata sprejeti, še preden odbije polnoči. Samovolja se mora umakniti gotovosti smrti. Ta zavest o lastni omejenosti vodi don Pedra in Gorija v dejanje, ki ga jima, glede na pretekli razvoj dogodkov, nikakor ne bi mogli pripisati. Žrtvujeta se za človeka, ki ga sovražita. Tu stojimo pred čistim paradoksom, ki kot strela z jasnega udari v zgodovino. Ta paradoks, ta popoln zasuk v mišljenju, to nerazumljivo dejanje povsem spremeni tok zgodovine. Preteklost nam ne daje nobenih točnih napotkov, s katerimi bi mogli ugotoviti, kako se bo odvila prihodnost. Prihodnost je prazen list papirja, ki ga paradoks ljubezni lahko vedno popiše na novo, kot ga je v teh zadnjih avgustovskih urah.

TESNOBA

Ura je odbila polnoč in tako dolgega meseca avgusta je konec. Nov dogodek je v sebi použil *tisto*, kar je kot težka krivda ležalo nad rodom. Razkrila se je tančica novega časa, ki pa ni preprosto odvezel pretekle napetosti. Tudi na ta novi čas pada breme preteklosti, kajti niti drobec preteklega ni izgubljen v celoti nove bodočnosti. Antek se čuti krivega, ker si je podzavestno oddahnil ob Gorijevi smrti, in občuti zato naenkrat tudi veliko bivanjsko tesnobo, ki ga obsoja na samoto. Napetost množice se je prevesila v tesnobo samote, skozi katero bo moral iti do vstajenja. Odločil se je, da mu pri tem ne bo

pomagala niti duhovniška služba niti poroka s Pacho, uslužbenko na posestvu, ki mu prizna svojo ljubezen. Pacha simbolizira zemljo, spravljenost in razrešitev vseh nasprotij. A Pacha zgolj v odblesku predstavlja konec poti, ki jo bo moral Antek šele prehoditi. Poti, ki je dana samo njemu, ne gre skrajševati. Poslednja združenost z zemljo in sprava z vsemi in z vsakomer je zanj možna samo v Nekom, ki se mu daje kot Pot.

Če je Antek prej strahoma gledal v prihodnost, ko sta vsak s svoje strani prihajala Gori in Kali, da poravnata račune z don Pedrom, se zdaj ne boji ničesar določenega. Sam je in ničesar zunanjega ni, kar bi hotelo odpraviti strašno napetost časa v želji po ponovni vzpostavitvi izgubljenega reda. Kar povzroča tesnobo, ni to ali ono, ampak vse in nič hkrati. Nanj pritiska teža časa, ki je on sam, prihodnost, ki se zdi temna, nejasna in negotova, prihodnost, ki sedanjosti odnaša tla pod nogami. Na pokrajino se je spustila nepredirna noč, ki grozi, da bo zadušila vsako iskro življenja. Svet grozi, da bo zgrmel v prepad nič in ga potegnil s seboj v daljne temine. Tesnoba prihaja nadenj kot nevihtni oblak, za katerega se zdi, da mu za vselej odvzema vsak up na rešitev, vsak up, da ga bo bodočnost posvetila v blagoslovljeni vodi Poslednjega, zdi se, da pada vsako upanje v prihodnost pod težo strašnih dogodkov, ki jim je bil priča, in zle slutnje, da je tudi sam pripomogel k neusmiljenemu divjanju greha ...

A vendar je to tema, ki razkriva. Tu se kaže nekaj, kar dnevu ostaja skrito. V tesnobi se bit kaže v svojih nedoumljivih globinah. Je sploh kje kakšna opora za tega, ki občuti tesnobo, ali se je znašel sredi popolnega breztalja? Se lahko Antek sredi tega brezna opre na Boga? Toda, ali lahko Bog sploh ostane Bog v tem skrajnem položaju človeške eksistence ali pa se mora *spremeniti* tudi sam? Je bilo Božje prej sploh dovolj Božje, ali pa mora resnično Božje šele priti in morda že prihaja ravno v teh temnih trenutkih? A vendar se vprašamo: ali bi bilo sploh možno prenesti ta bivanjski nič, če ne bi upali v bližajoče se odrešenje? Bi bilo

možno prestati tesnobo v čisti samoti? Ne bi pomenilo zaprtje vase hkrati tudi usodnega zaprtja vrat za možno rešitev in zdrsa v obup? Tu se lahko spomnimo sijajnih Kierkegaardovih razmišljanj o tesnobi, kjer pravi, da je tesnoba porojena iz odnosa z Nekom in iz možnosti greha, iz možnosti nezvestobe do Njega. Tesnoba preplavlja človeka, ko zre v globino svoje svobode, ki jo lahko uporabi proti Njemu, od kogar jo je prejel. Ni nujno, da je človek zares grešil, da se ga polasti tesnoba. Zadošča že sama možnost greha. Tudi spomin na greh budi v človeku tesnobo toliko časa, dokler se boji, da bi ta greh ponovil. Preteklo ni *odteklo*, vse dokler je prisotna nevarnost, da se ponovi. Toda človek, ki mu v tesnobi grozi, da bi se oddaljil od Boga, bo morda spoznal, da se je Bog prav prek tesnobe oddaljal. Zvestoba, ki jo bo priznal Bogu, če se bo v zaupanju vanj vrgel v morje neskončnosti, ga bo osvobodila tesnobe in pričala o tej Božji oddaljenosti. Bog se oddaljuje, torej stopa iz daljave, kamor smo ga spravili sami, in spreminja podobo biti. Ne gre le za to, da se v tesnobi poglobi samo Božja bit, predvsem gre za to, da je bit okronana z božansko krono in postane bit v Bogu. Tesnoba je na ta način lahko začetek poti, ki se končuje v Božji neskončnosti.

ČAS UPANJA

Antek prizna svojo nemoč pred teminami, ki se razpirajo na njegovi poti. A njegovo priznanje je povsem druge vrste kot vdanost v brezno nič. To bi pomenilo, da bi skrčil svoje življenje na golo sedanjost, da bi opustil vsako upanje v prihodnost in da bi se vdal nemoči lastnega zdaj. Upanje se tu kaže kot ključna bivanjska drža, ki omogoča pogled onkraj tesnobe sedanjosti in jo razširja v pričakovanje poslednje prihodnosti. S tem je upanje odločilno orožje v boju proti nič. A to upanje ni upanje v nekaj, kar bi preprosto odvzelo breme sedanjosti, kot da to ni nikoli obstajalo. To je, nasprotno, upanje, da bo tudi sedanjost, ki ga navdaja s tesnobo, nekaj vsa

použita v odrešujočem trenutku. Zdi se, da je tesnoba morala priti, da je lahko upanje vstalo kot feniks iz pepela, mogočnejše kot kadarkoli prej. Kajti "ta bolezen ni za smrt, ampak v poveličanje Božje," če navedemo evangelijski stavek, ki tako močno odmeva v Kierkegaardovem mišljenju. Nič preteklega ne bo ostalo neosvetljenega z lučjo, ki prihaja. Ta odrešujoči prihod je na nek način že prisoten v mračni sedanjosti. Kaže se kot priznanje lastne nemoči in kot upanje v brezupnem položaju, upanje v smisel sredi nesmisla, kot upanje v prihodnost, ko se zdi, da ta ne obstaja. Zato je to upanje, ki ni pogojeno s točno določeno predstavo o tem, v kar upamo. Francoski filozof Gabriel Marcel³ razlikuje med "upati v" in "upati". Kdor upa v nekaj točno določenega, a se to kasneje ne zgodi, bo na milost in nemilost izpostavljen obupu. Kdor pa tako upa, da tako rekoč njegovo celotno bivanje postane upanje, bo upal onkraj vsake predstave o tem, v kar upa. To njegovo upanje ni upanje v to ali ono, ampak v nič in vse hkrati. Antek upa v čas sam, upa v zadnjo prihodnost, upa v odrešujoči prihod Poslednjega in zato Prvega. Zato je čas, ki se sedaj odstira pred njim, čas, ko te zadnje prihodnosti še ni, a hkrati kot pričakovana že je, je "čas upanja"⁴.

S tem, ko Antek upa onkraj vsake predstave o tem, v kar upa, razpira lastno upanje za Poslednje, ki prihaja onkraj vseh naših predstav o njem. V tem "razprtem upanju" se znova pokaže zavest o lastni končnosti, ki je Antka od vseskozi spremljala. V tem oziru se je ista drža kazala tedaj, ko je skušal Gorija prepričati, naj ne vzame vesoljnega reda v svoje roke, kot zdaj, ko nemo priznava omejenost svoje predstave o tem, kaj sploh lahko upa. Če je po eni strani upanje revolucionarjev, Gorija in Kalija, bistveno pogojeno z uspehom ali neuspehom ponovne vzpostavitve reda, kot si ga zamišljata onadva, je bistvena značilnost Antkovega upanja to, da ni pogojeno niti z uresničitvijo tega ali onega niti s točno določeno predstavo o tem, kar bi izpolnilo njegovo upanje. Ali ni namreč strašna agonija človeškega bitja ravno v tem, da se mu izpolni vse, v

kar je upal natanko tako, kot si je želel, in da kljub temu v njem sedaj zazija velika praznina. Resnično je vznemirjujoč ta pojav lažnega upanja, ki se prevesi v še globlje razočaranje. Toda Antkovo upanje je absolutno, in sicer zato, ker si je ta, ki upa, priznal, da je ne-absoluten, omejen, končen. S tem, ko je priznal lastno omejenost, se je Antek odprl prihodu Drugega, v katerega odrešujoči prihod upa onkraj vsake možne predstave o tem dogodku. Zato bi lahko zapel z Balantičem: *"In spet sem vitki vrč za božjo kri, / prsteno grlo močijo mi sanje, / nikdar več ne zastro me tuji vali."* Od tega odločilnega prihoda je odvisna vsaka druga bodočnost. Prihodnost ni več zgolj moja prihodnost, ampak čas prihoda Drugega. Če se samovolja izteka v omejen prostor lastnih predstav, se Antkovo upanje izliva v morje neskončne Drugosti.

V tej temeljni razprtosti upanja pričakuje Antek prihod Poslednjega. Se ne bo morda na koncu izkazalo, da ta poslednja prihodnost ni zgolj prihodnost, ampak da je bila tudi že preteklost? Ne bo prepoznal že ljubezni, v kateri ga je vzgajala mama, kot Poslednjega v prihodu? Ne bo prepoznal sedanje tesnobe in samote, ki si jo je izbral sam, kot razkrivajoče noči, kot šelesta kraljevskega oblačila

Prihajajočega v mimohodu? Ne bo videl čiste milosti, kako se v preobilju pretaka prek celotnega njegovega življenja? In kot nekdanj Balantič se bo lahko tudi Antek razveselil: *"Drhteč v veselju legam na oči: / Gospod, podaril si mi odpustčanje! / Bogat sem kakor tihi glas piščali."* Upanje v Poslednje, upanje, za katero se morda zdi, da upa proti vsakemu upanju, upanje, v katerem je použit ves njegov čas, upanje, ki je on sam, pa se mu že razdaja kot klic prihajajoče radosti. In ko se nad posestvom na severu Argentine spusti zastor, se drama ne zaključi, ampak izteče v življenje z Antkovim velikim klicem upanja:

*"Ne vem, ali bom kdaj nadaljeval svojo pot, ampak najprej naj me Previdnost na novo tke ... drugače stke ..."*⁵

-
1. Zorko Simčič: Tako dolgi mesec avgust, Celjska Mohorjeva družba, 2016, str. 133.
 2. Zorko Simčič: Tako dolgi mesec avgust, Celjska Mohorjeva družba, 2016, str. 118.
 3. Prim. *Esquisse d'une phénoménologie et d'une métaphysique de l'espérance*. V: *Homo Viator*, Éditions Aubier-Montaigne, Pariz 1944, str. 39-91.
 4. Prim. spremno besedo Braneta Senegačnika v Zorko Simčič: Tako dolgi mesec avgust, Celjska Mohorjeva družba, 2016, str. 148.
 5. Zorko Simčič: Tako dolgi mesec avgust, Celjska Mohorjeva družba, 2016, str. 133.